

Jezik gnoze u savremenom viđenju

Mohammad Ali Barzanooni

Univerzitetski profesor i direktor Naučnoistraživačkog instituta
"Ibn Sina" u Sarajevu

Rezime

Jezik gnoze veoma je važan i aktualan na ezoterijskoj ravni tumačenja teksta. Proučavanje unutarnjih značenja podrazumijeva metode i pristupe kojima se u komuniciranju s tekstom ili iskazom ili posebnim pisanim radom obrazlažu smislovi i značenja sadržani u njima. Istraživački pristupi mogu biti:

- a. Hermeneutički pristup u kojem se važnost daje razumijevanju recipijenta a ne namjeri govornika. To je jedna vrsta recipijentova dijaloga s tekstom s ciljem razumijevanja unutarnjeg značenja rečenica.
- b. Semantički pristup u kojem je govornikova namjera zalog značenja, a recipijent treba izvući zaključke o onome što je govornik kazao i namjeravao. U ovom pristupu važna su dva metoda: "metodološki individualizam" koji tretira različite verbalne analogije, jezičke i sintaksičke zakonitosti s ciljem strukturalnog raščlanjivanja teksta i "metodološki holizam" koji, polazeći od cjeline, vodi ka razumijevanju pojedinačne rečenice.
- c. Metod uzajamnosti koji nastaje spajanjem dvaju pristupa na osnovu jednog uzorka i istraživačkog programa u kojem dolazi do interakcije između govornika i slušatelja, odnosno pisca i čitatelja. Značenje poruke i teksta rezultat je metodološke uzajamnosti između recipijenta i teksta. Govornikova namjera sažima se sa zahtijevima recipijenta. Piščeva odnosno govornikova namjera raskriva se kroz interakcijski odnos čitatelja, odnosno recipijenta s tekstom, odnosno iskazom.

Ključne riječi: jezik gnoze, označitelj (*dāll*), označeno (*madlūl*), denotacija (*dalālat*), hermeneutički pristup, semantički pristup, metod uzajamnosti.

GNOZA JE PUT I METOD koji slijedi gnostik s ciljem spoznaje Boga posredstvom srca, pročišćavanjem nutrine, pražnjenjem duše, odstranjivanjem tuđinaca (*āgyār*) iz staništa srca što za rezultat ima “spuštanje” Prijatelja (*Yār*) u srce i u konačnici vodi k ukrašavanju i dotjerivanju srca. To je vid preciznog i suptilnog spoznavanja i duboke osviještenosti koji rezultira posebnom božanskom spoznajom kako bi na temelju ovog preciznog spoznavanja i duboke osviještenosti u odnosu na Božije Biće navlastito odabrani put čovjekova upotpunjavanja u pravcu Božije bliskosti postao uglačaniji.

Nesumnjivo je da većina ljudi kroz neki vid urođenog stremljenja ka Bogu posjeduju uopćeno znanje o Bogu i ovo znanje jeste podsjećanje na kategoriju urođenosti za čovjeka: Allahov fitret prema kojem je stvorio ljude. Stupanje na razine s potankostima i podrobnostima čovjeka vodi u dolinu božanske spoznaje a ta spoznaja proizvodi znanje o Božijem Biću preko Njegovih imena, svojstava i kreacija. Postepeno, upravo ova prva urođena i uopćena bogospoznaja preobražava se u čovjeku u detaljniju i podrobniju bogospoznaju kojom se upotpunjuje obožavanje, a što u konačnici vodi k objelodanjivanju čovjekove zbilje kroz aspekt robovanja u odnosu na gospodarstvenost Bića.

Uz *tasbīh* / *tespīh* (izricanje *subhānellāh*), *tamhīd* (izricanje *elhamdulillāh*), *tahlīl* (izricanje *lā ilāhe illallāh*) i *takbīr* – kojima sve stvoreno, pa tako i čovjek, slavi Allaha, specifično čovjekovo stvaranje koje je pojavno očitovanje iskaza “Blagoslovljen je Allah, najljepši Stvoritelj” vuče ga ka kretanju ispunjenom trudom sadržanom u ovom kur’anskom ajetu: “Ti ćeš, o čovječe, koji se mnogo trudiš, trud svoj pred Gospodarom svojim naći” (Kur’an, *Al-Inšiqāq*: 6). Ovo trudbeničko kretanje čovjeku dopušta da zakorači u dolinu “posebnog razgovora” s Božijim Bićem; razgovora koji poprima jednu specifičnu formu i oblik kroz izvanjski i unutarnji ibadet čiji korijeni sežu do punine čovjekova robovanja. Ibadet ima jezičku i govornu formu ali i očitovanje posredstvom tjelesnih organa osobe u ibadetu, kroz njezino skrušeno i skromno ponašanje. U čovjekovu unutarnjem biću ibadet proizvodi vjerovanje, uvjerenje i tendenciju ka poniznosti što, ukoliko ove kate-

gorije dosegnu svoju puninu, obrazuje primjer potpunog čovjeka. Bez sumnje, ibadet u značenju krajnje sićušnosti, poniznosti, skrušenosti u odnosu na uzvišenog Boga i potpuno pokoravanje Njemu, ogranak je spoznaje jer uvertira za svako kretanje jeste osviještenost i poznavanje. I prvi čovjekov korak u robovanju jeste korak u dolinu “spoznajne poduke” o Bogu, Njegovim imenima i svojstvima. Na temelju kazanoga, prvi ibadet i uvod za sve ostale ibadete jeste spoznaja Boga, precizno i do u tančine poznavanje Njegovih imena, svojstava i, naravno, Njegova djelovanja. Temelj i osnova spoznaje jeste *tevhīd* koji bi se mogao smatrati mlinskim kamenom koji pokreće “mlin spoznaje” u kojem je skrivena tajna egzistencije.

U tevhīdu su objedinjeni Božija jednoća, jedinstvo i jedinstvenost. Istinski monoteist vjeruje da je Bog jedan, jedini i jedinstven. On ga motri kao “apsolutno vidljivoga” i “apsolutno očitovanje” i vidi da je sve osim Njega tek prizor Njegove svete egzistencije, a razine božanskoga očitovanja u sveukupnosti stvaranja i egzistencije manifestiraju se u stotinama oblika.

S jedne strane, spoznaja o jednoći temelj je svih ostalih spoznaja, kao spoznaje o poslanstvu i *velajetu*. Sve su spoznaje u sjeni spoznaje o Njemu, a ne da se Biće Stvoritelja spoznaje posredstvom Njegovih nebrojenih tragova stvaranja. Ovi su tragovi Njegov znak i spoznaju se kroza Nj. Osim Božijeg Bića ne postoji potpuno i neovisno očitovanje preko kojeg bi se On mogao spoznati. Samo je Njegovo očitovanje apsolutno, cjelovito i potpuno i nikada neće iščeznuti. Oko unutarnjeg vida jeste to koje motri ovo očitovanje. Imam Husein u Arefatskoj dovi o ovome očitovanju kaže: “Kako se može nečim čija egzistencija ovisi o Tebi dokazati Tvoje postojanje? Da li Tvoji tragovi (drugo osim Tebe) imaju takvo očitovanje u kojem nema Tebe da bi se mogli prikazati kao vlastito očitovanje?! Kada ćeš Ti nestati da bi bilo potrebe za dokazom kojim bi se dokazala Tvoja egzistencija?!”

S druge strane, odsustvo precizne i detaljne spoznaje o jednoći vodi u pogrešku u izboru očitovanja Boga i u obožavanje božanstava i idola, što u konačnici uzrokuje devijacije u poimanju poslanstva i *velajeta*. Dakle, korijen svih božanskih naučavanja jeste *tevhīd* koji je temelj ostalih religijskih spoznaja. Nepravilno razumijevanje *tevhīda* vodi u širk, što iziskuje zasebno elaboriranje.

Prema tome, spoznaja o jednoći temelj je i uvertira ibadeta. Ibadet u značenju skrušenosti i čiste pokornosti Bogu jeste staza koja vodi

sjedinjenju s Bogom, a takvo sjedinjenje osigurava čovjeku i ovosvjetovnu i onosvjetovnu sreću. U stvorenom svijetu postoji samo jedan čisti Bitak, a sva ostala stvorenja istječu iz toga čistog Bitka. Pojavnosti i razine očitovanja toga beskonačnog Bitka prožimaju egzistenciju i sve te pojavnosti su kao ogledalo i lik u njemu.

Čista gnoza ili gnoza kao fatamorgana

Gnoza je specifična staza koja vodi putevima srca i čovjek uz otkrovenja i unutarnje motrenje ispija malehni pehar božanske spoznaje. Na ovome putu čovjeku je potrebna posebna pomoć Božijega Bića te primjena dubokih kur'anskih naučavanja i slijedenje čistog potomstva Poslanika kako bi se ovo putovanje odvijalo u ozračju spoznaje izravnim osvjetlovanjem i uz stalno privlačenje Savršenog Apsoluta, odnosno Boga. Ja ovu gnozu nazivam "pozitivnom gnozom" ili "čistom gnozom". Svaki drugi vid gnoze koji se temelji na "pabirčenim" naučavanjima i iskrivljenim učenjima te tvrdnjama o iracionalnim kerametima uz koje dolaze suhoparni i bezlični propisi, odvajanje od društvene sredine i ekstremno osamljivanje poprima negativno obličje i ja takvu gnozu nazivam "negativnom gnozom" ili "gnozom fatamorgane". Svaka od ovih gnoza sadrži i posebna obilježja.

Čista je gnoza uzvišena, a gnoza fatamorgane je u nizinama; čista gnoza prihvata odgovornost, a gnoza fatamorgane bježi od odgovornosti; čista gnoza je obavezujuća, dok je gnoza fatamorgane neobavezujuća; čista gnoza potiče dužnost, a gnoza fatamorgane je sagara; čista gnoza je "stvarna", a gnoza fatamorgane je "prividna"; čista gnoza je "ezoterijska" i gnostikova vanjština jeste pripovijest o ljepoti njegova iznutarnjeg stanja, a "gnoza fatamorgane" jeste "egzoterijska" a njen je "ezoterizam" prividan i otuđen; čista je gnoza "nada i čežnja", a gnoza fatamorgane jeste "beznade i očaj"; čista gnoza upućuje ka "punini", a gnoza fatamorgane ka dolini "manjkavosti i zalaska"; čista gnoza promovira "umjerenost i odmjerenost", a gnoza fatamorgane "krajnost i pretjeranost"; čista gnoza upućuje, a gnoza fatamorgane vodi u zabludu; čista gnoza porađa sreću, a gnoza fatamorgane zlosreću; čista gnoza stvara "budnost", a gnoza fatamorgane odvlači u "spavanje i apatiju"; čista gnoza jeste "ushićenje" i "gorljivost", a gnoza fatamorgane jeste "poezija" i "slogani"; čista gnoza jeste "svjetlost", a gnoza fatamorgane jeste "vatra"; čista gnoza jeste "srčika" i "jezgro", a gnoza fatamorgane jeste "ljuštura" i "kora";

čista gnoza iznjedrena je iz “iskrenosti”, a gnoza fatamorgane odvlači u “kompiliranje”; čista gnoza prihvaća društveni angažman, a gnoza fatamorgane prihvaća izoliranost; čista gnoza jeste “epopeja”, “borba”, “trud”, “ustrajnost” i “požrtvovanje”, a gnoza fatamorgane jesu “slogani”, “statičnost”, “pomirljivost”, “apatija” i “mahmurluk”.

Tokom povijesti ljudskog roda vidjet ćemo brojne primjere ovih dviju vrsta gnoze i tesavvufa. Neki su, zaklanjajući se iza imena gnostik i sufija, prakticirali izoliranost i povlačenje iz društva, neprihvatanje odgovornosti i usredsređivali se samo na odstranjivanje zaprljanosti iz srca i na ibadet Stvoritelju. Drugi su, pak, putovali na krilima spoznaje i kroz prihvatanje odgovornosti i obaveze u društvu ulagali su napore na vlastitom ispravljanju ali i na popravljaju društva.

Negativni oblici gnoze unižavanjem sepstva i neutraliziranjem prirodnih instikata nastoje izgraditi “duhovno nebesko jastvo”. Ovakav primjer imamo u indijskim religijama, kao i budaizmu. O ovoj gnozi allame Mohammad Taki Dža’feri (*Mohammad Taqī Ğā’fari*), veliki komentator Rumijeve *Mesnevije* kaže: “Oni umjesto da uspostave harmoniju između aspekata čovjekova bića, usmjeravaju se k “umrtvljivanju” nekih od njegovih aspekata i potencijala.” Na temelju kazanoga, u negativnoj gnozi putnik (*sālek*) bježi od problema individualno-društvenog života koji mu predstavljaju izvor patnje. Neprijatnosti i problemi proistekli iz nemogućnosti zadovoljenja vlastitih želja katkad mogu dovesti do toga da osoba svakodnevn život motri u negativnom svjetlu i u cilju izbavljenja utočište traži u vlastitoj nutrini. Međutim, imamo li u vidu tajnu skrivenu u duši, shvatit ćemo da isto kako su neprijatnosti i teškoće u neskladu s dušom jer je zatamnjuju, jednako tako i uobičajene radosti i veselje nisu kompatibilne duši jer zaklanjaju tajnu duše. Prema tome, gnostik mora biti osjetljiv kako na tegobe i neprijatnosti, tako i na radosti i veselje.

Negativna gnoza jeste znak nemoći njenih zagovornika u odnosu na čovjeka i prirodu. Neki od “promotora” gnoze nemaju ni najmanju informaciju o tome šta se dešava u sferi čovjeka i svijeta, uronjeni u svoja gnostička stanja. Ta psihička stanja utemeljena na neznanju koja izazivaju osjećaj ugodnosti znak su lažne gnoze a ne istinske, i čovjeku pružaju fatamorganu namjesto stvarnosti. Staza istinske gnoze obasjana je svjetlošću spoznaje a ne tamom neznanja. U negativnoj gnozi ignorira se mišljenje i promišljanje, dok je u pozitivnoj gnozi razumu i mišljenju namijenjeno posebno mjesto. Negativna gnoza

ne pridaje pažnju vanjskome svijetu i salik se usredsređuje samo na “mrak u kući vlastite nutrine”. Kao da za takvu vrstu osoba ne postoji objektivni svijet, jer je ulazak u sferu ezoterijskog s ciljem dosezanja gnostičkih spoznaja neprihvatljiv bez usmjeravanja pažnje na vanjski svijet. Istina je ta da, ukoliko čovjek ne pojmi vanjski svijet koji ga okružuje, koji je uređen u skladu s njegovom prirodnom egzistencijom i koji utječe na svaku poru njegova života, i ukoliko ne spozna vrijednost poznavanja vanjskoga svijeta i ignorira taj osjetilni svijet, tada – prema riječima allame Dža’ferija “takva osoba hoće svirati jednu ritmičnu i veselu melodiju premda ne posjeduje nikakav muzički instrument”. Nije moguće prosegnuti u gnostičke spoznaje o bitku bez prihvatanja vanjskoga svijeta koji gnostika pripravlja za duhovnu sferu.

Motiv stremljenja ka negativnoj gnozi ponekad znači bijeg od osviještenosti i slobode, jer duboka osviještenost vodi ka pridavanju pažnje svjetonazoru, ideologiji i osjećaju nužnosti u izvršavanju dužnosti i obaveza proisteklih iz toga. Stoga, neki, u želji da pobjegnu od osviještenosti, traže utočište u nutrini i u ozračju suptilnih gnostičkih emocija nastojeći očuvati radost srca. Takav primjer uočljiv je u lažnoj gnozi današnjice koja je raširena u različitim zemljama, od Amerike, preko Evrope i Azije.

Rasprava o vrstama izučavanja i istraživanja u gnostičkim tekstovima

O jeziku simbola kojim se služe gnostici i tumačenjima u vezi s tim moglo bi se pisati nadugo i naširoko: o jeziku kojim su govorili, nastojeći objasniti suštinu problematike koja se ne može iskazati jednostavnim riječima; o “šarolikosti” i raznolikosti recipijenata koja nije dopuštala da se eksplicitno elaborira tema, te o snažnijem utjecaju i odjeku jezika alegorije u odnosu na doslovni iskaz.

Gnostici su tragali za jezikom kojim bi mogli objasniti specifičnu tematiku i simbolični izražaj pomagao im je u tome. Jezik simbola obilat dvosmislenostima koji su primjenjivali gnostici kako bi njime iskazali svoj svjetonazor osnažio je predodžbu da je u ovim djelima i pisanjima, osim govornika, udio u značenju namijenjen i za recipijenta. U ovim djelima skriveno je nešto što recipijenta primorava na djelatno pretraživanje, pa čak pokreće i njegovu imaginaciju posredstvom koje on pronalazi nešto što – moguće je – ni sam autor nije imao na umu.

Očite primjere za ovo imamo u *Divanu* Hafiza Širazija.

Svijet koji nam jezikom simbola "slikaju" gnostici sačinjen je iz dviju sfera: skrivene i vidljive; štaviše, događaji prije nego što se objelodane u vidljivome svijetu, plan njihova dešavanja pripremljen je u nevidljivome svijetu. Veza s nevidljivim svijetom znači obaviještenost o procesu događaja u budućnosti, a ono što je određeno da se dogodi u objektivnome svijetu dostojno je da se objelodani Božijim odabranicima, s Njegovim dopuštenjem. Jedna činjenica ovdje je bjelodana, a to je da se ovaj jezik može proučavati i istraživati na ezoterijskoj ravni.

Pod proučavanjem na ezoterijskoj ravni podrazumijevam metode i pristupe koji se u komunikaciji s tekstom, iskazom, djelovanjem koriste za opisivanje, kontekstualizaciju i objašnjenje neke problematike. Ovakva vrsta proučavanja obuhvata različita sredstva i metode. To su, između ostalog, metodi komentara s osvrtom na egzoterijsko značenje; hermeneutika s osvrtom na ezoterijsko značenje; kompariranje teoloških, filozofskih, gnostičkih i znanstveno-egzaktnih komentara, te gnostička, književna, znanstvena i simbolička sredstva.

Ovaj metod izučavanja može se odvijati na trima ravnim: na ravni hermeneutike, semantičkog pristupa i metoda uzajamnosti.

Hermeneutika

Hermeneutika kao znanost koja objašnjavanja principe i temelje tumačenja jedna je vrsta interpretacije u kojoj se naglasak stavlja na razumijevanje recipijenta a ne na govornikovu namjeru, a smisao sadržaja oblikuje se na temelju razumijevanja recipijenta. Prema Sokratovu tumačenju, dešava se jedna vrsta komunikacije s tekstom u cilju razumijevanja ezoterijskog smisla rečenica. Očit primjer ovoga jeste komuniciranje s umjetničkim djelom. U ovoj komunikaciji recipijent je osovina, a ne tekst, tj. dolazi do zamjene mjesta između "komentatora" i onoga kome je komentar namijenjen, što bi se znanstvenim jezikom moglo nazvati "Kopernikovom revolucijom". Tačno je da tekst predstavlja produkt autorove svijesti, ali recipijent komunicira s njim kao s jednim nezavisnim tekstom i iz te komunikacije izvlači značenja prema vlastitom nahođenju.

Paul Ricoeur smatra da svaki tekst sadrži četiri elementa: nepromjenjivost značenja (smisla) odvojenost od intelektualne namjere autora; pokazivanje nejasnih argumenata; cjelovita obuhvaćenost recipijenata

(*Hermeneutik wa 'olūm-e ensānī*, str. 210). U ovom pristupu odnos recipijenta s tekstem i porukom utemeljen je na potrebama recipijenta koje pronalazi u tekstu. Tekst je, uistinu, recipijentov “tumač” i njegov “pokazatelj”. Hermeneutički metod treba se motriti kao prirodna reakcija na tokove rasprostranjene u humanističkim znanostima nakon renesanse, odnosno na pozitivizam koji, kao dominantan pogled u prirodnim naukama, preporučuje objektivizam, eksperimentalizam, tumačenje uz oslanjanje na egzaktni metod (vidjeti: Tawassolī 1374: 51–52). Diltheyev hermeneutički metod koji se zasnivao na razlikama u izvorištu i sadržaju humanističko-društvenih znanosti i na ozbiljnim tematsko-metodološkim razlikama u odnosu na prirodne znanosti i fiziku, potvrdio je da svaka od ovih znanosti treba slijediti vlastiti metod (o ovome više vidjeti u: Sārūxānī 1377: 68, 71–72; Farwand 1362: 74–75; Būxansakī 1354: 132).

Kako smatraju metodolozi hermeneutike, poznavanje jedne humanističke pojave nije moguće bez uzimanja u obzir konteksta, teksta, okruženja i vremena u kojem se ona oblikovala. Svaki segment jedne društveno-humanističke pojave treba se tumačiti u odnosu na okolnosti, vrijeme, strukturu i kontekst iz kojih je nastala. Na tragu toga treba voditi računa o povijesnom aspektu svake pojave na način da sukcesivnost pojava ukazuje na jednu vrstu povezanosti od prošlosti do vremena proučavanja (Sārūxānī 1377: 63–64). S druge strane, nijeti, motivi i zahtjevi koji formiraju jednu društveno-humanističku pojavu trebaju biti sredstvo koje istraživaču daje mjesto subjekta u onome što istražuje. Na taj način istraživač će se upustiti u tumačenje uzroka koji su doveli do nekog oblika ponašanja ili nekih humanističkih pojava.

Hermeneutički pristup poprimio je raznovrsne forme kao konzervativnu, umjerenu, radikalnu i kritičku (Gallagher 1992). Konzervativna i tradicionalna hermeneutika ili prema tumačenju Bontekoa (1996), hermeneutika romantizma aktualizirana je od strane Shelayera, Diltheya i Hirscha. U ovom hermeneutičkom pristupu komentator može uz primjenu ispravnoga metoda i ozbiljan rad dosegnuti namjeru autora i objektivnu stvarnost koja se odnosi na djelo. U ovom pristupu naglasak se stavlja na razlikovanje između poznavanja na temelju razumijevanja i poznavanja na temelju objašnjenja. Tumačenje predstavlja prosezanje u pravilno značenje teksta. Valjano tumačenje nužno iziskuje dosezanje namjere autora.

Umjerena hermeneutika pojavila se s ličnostima Gadamera, Paula Ricoeura i Bettija. Prema ovome pristupu, tumačenje je uvijek stvaralačko i uvijek postoji dijalog između onoga koji tumači tekst i autora. Stoga se ovdje ne može govoriti o objektivnoj realnosti ili o značenju koje je autor imao na umu, nego se, po Gadameru, u najboljem slučaju uspostavlja “fuzija horizonata” između tumača i autora, a ta fuzija ne dolazi niti od tumača niti od autora.

Paul Ricoeur daje kritički osvrt na razlikovanje između razumijevanja i objašnjenja koje tretira tradicionalni Diltheyev pristup i poput Mari Hesse (1980) ne prihvata potiskivanje objašnjenja iz sfere hermeneutike, budući da u tom slučaju hermeneutika postaje samo jedan vid “psihološke intuicije” posredstvom koje tumač teksta nastoji prosegnuti u njegovo značenje. Ricoeur smatra da postoje tri aspekta u odnosu na značenje i tri razine tumačenja (Bāqerī 1382: 79):

- a. objašnjenje u značenju strukturalne analize teksta posredstvom semantičkih zakonitosti jezika;
- b. razumijevanje pri čemu se ulažu napor da se u razumijevanju teksta dosegne autorova namjera na temelju ranijih etapa;
- c. prisvajanje u značenju da se značenje teksta smješta u kontekst vlastitoga života i na temelju toga se tekstu daje jedno posebno značenje.

Radikalna hermeneutika promovirana je kroz ličnosti Nietzschea, Heideggera, Fukoa i Jacquesa Derridaa. Na temelju ovoga pristupa, zbog stvaralaštva prisutnog u tumačenju, postoji sumnja da onaj ko tumači tekst može uspostaviti vezu s njegovim primarnim i glavnim značenjem. Stoga su sva značenja koja se crpe iz jednoga teksta moguća i relativna.

Nakon ovoga na znanstvenu ravan stupila je i kritička hermeneutika čiji su predstavnici Jürgen Habermas i Karl Otto Apel. Na temelju ovoga modernoga pristupa, kritičkim promišljanjem može se bolje razumjeti odnos s tradicijom i u izvjesnoj mjeri ostati “imun” na devijacije proistekle iz ideološkog i društveno-kulturnog usmjerenja. Međutim, nije moguće osloboditi se ovih devijacija u potpunosti. Habermas oslobođenost od ovakve vrste devijacija naziva neostvarivim “nerealnim uvjetom”.

Analiza hermeneutičkog metoda

Hermeneutička metodologija, kao i svaka druga metoda, sadrži ograničenja i nedostatke koji proizlaze iz njezine suštine. Neprihvatanje iskustvenog, udaljenost od odmjerenih kriterija, neprijemčivost za analizu posredstvom drugoga i drugačijega usljed krajnjega ezoterizma i kvalitativnog pogleda, postojanje nerješivih proturječnosti zbog preporuke o ostavljanju po strani vlastitih vrijednosti kao i razumijevanje ponašanja drugih na osnovu vrijednosti ostalih ljudi, i konačno, utvrđivanje hermeneutike sfere nesvjesnih značenja naše svijesti i mnoštvo interpretacija proisteklih iz nje – neka su od nedostataka hermeneutičkog metoda.

Drugim riječima kazano, u hermeneutičkom metodi istraživaču se preporučuje da ljudske vrijednosti analizira s ciljem razumijevanja ponašanja ljudi s tim da vlastite vrijednosti ostavi po strani. Istraživač treba, da bi dosegnuo značenje ponašanja drugog sebe postaviti na njegovo mjesto, s jedne strane, a s druge treba potisnuti vlastite vrijednosti. Kako je to moguće budući da, prema mišljenju zagovornika hermeneutike, veliki dio našega tumačenja zadire u sferu nesvjesnih značenja u našoj svijesti, čega nećemo postati svjesni, ali su ta značenja određujući faktor našega tumačenja i na temelju njih nastaje mnoštvo interpretacija.

Dakle, istraživač treba u cilju sveprožimanja različitih horizonata sebe postaviti na mjesto predmeta istraživanja, a s druge strane osloboditi se promišljanja o vlastitim vrijednostima. Prema mišljenju zagovornika hermeneutike, u onom što poimamo sadržani su raniji smislovi i značenja pohranjeni u sferi nesvjesnoga (Ahmadī 1371: 200–205). Dakle, kadgod istraživač namjerava da se oslobodi vlastitih vrijednosti, on se, zapravo, oslobađa vrijednosti sfere svjesnoga i klasifikacija njegovih svjesnih vrijednosti upliće se u sferu nesvjesnoga, kada se radi o razumijevanju i tumačenju istraživanja.

U svakom slučaju, još uvijek nisu u potpunosti jasno definirana precizna sredstva i sistemski hermeneutički metodi. Ne može se precizno valorizirati ono što je istinito, odnosno lažno u hermeneutičkim tumačenjima premda u razumijevanju teksta u tome mogu pomoći neka etička i humanistička mjerila, o čemu bi se, opet, dalo razmišljati.

Semantika

Semantički pristup predstavlja neku vrstu umjetničkog i denotacijskog pristupa u razumijevanju teksta i njegova značenja. Ovom pristupu posvećeno je više pažnje tokom posljednjih decenija i on je u ozračju denotacije, kao savremene nauke, evoluirao u modernu teoriju u razumijevanju teksta. Ova teorija počiva na objektivnoj denotaciji naspram koje imamo subjektivnu denotaciju.

Uopćeni pogled na problematiku denotacije

Denotacija, zapravo predstavlja “poznavanje stvari na način da to saznanje svijest upućuje na nešto drugo” (Mozafar 1386: 40). U tom slučaju, nešto što svijest čovjeka usmjerava na nešto drugo jeste označitelj (*dāll*), a ono drugo jeste označeno (*madlūl*), dok se sam proces naziva denotacija (*dalālat*). Poslužit ćemo se poznatim primjerom: uočavanje dima denotacija je za postojanje vatre ili uočavanje vatre jeste denotacija za postojanje dima; odnosno, dopiranje glasa iza zida jeste denotacija za postojanje čovjeka.

S druge strane, prenošenje svijesti s jedne stvari na drugu stvar obično nastaje zbog novog odnosa koji između dviju stvari uspostavlja svijest. Taj odnos povezuje označitelja i označeno, a saznanje o nerazdvoljivosti ovih dviju stvari objektivizira se izvan svijesti. Ova nerazdvoljivost može biti na racionalnoj, prirodnoj ili konvencionalnoj ravni. Dakle, denotacija se može ispoljiti kroz tri forme:

- a. Racionalna denotacija koja predstavlja suštastvenu nerazdvoljivost između vanjske egzistencije označitelja i označenog, kao npr. nerazdvoljivost između uvjeta i uvjetovanog, utjecaja i utjecajnog. Ovo je denotacija prema odredbi razuma a ne riječi, niti na osnovu konvencije legislatora, kao kada se stvore racionalni preduvjeti koji nas vode do rezultata.
- b. Prirodna denotacija koja jeste prirodna nerazdvoljivost između dviju stvari prema zahtjevima čovjekove prirode. Usljed toga, a na temelju prirodnih nužnosti, razlikovat će se vrste ljudi i osoba.
- c. Konvencionalna denotacija koja predstavlja nerazdvoljivost između dviju stvari u skladu s ugovorom tako da je postojanje

jedne argument za postojanje druge. Ruka legislatora povezuje ove dvije stvari, čime se uspostavlja jedna obavezujuća veza. Primjera radi, oblik slova upućuje na riječ; saobraćajni znaci na vožnju; brojana obilježja matematički su znaci i sl.

Značenje konvencije u logici jeste smještanje riječi u kontekst njezina značenja tako da riječ denomira to značenje. Konvencionalna denotacija može biti dvojaka:

- a. verbalna denotacija – kada je znak jedna od riječi;
- b. neverbalna denotacija – kada je znak nešto što izlazi van okvira riječi. Za razumijevanje neke namjere postoje određeni i utvrđeni znaci između dviju strana, kao npr. aluzije i sl.

Dakle, kadgod je označitelj kategorije koja je utvrđena konvencijom ili određena legislatorom ili legislatorima, ili je usljed običajne upotrebe poprimio specifično značenje, riječ je o konvencionalnoj denotaciji. Sva obilježja i uobičajene oznake između društva i običaja ljudi iz kojih se mogu izvesti pojedinačna značenja nazivamo konvencionalnom ili neverbalnom denotacijom. A denotaciju glasova i posebnih izraza sa specifičnim značenjima nazivamo konvencionalnom verbalnom denotacijom.

Verbalna denotacija jeste ona koja se usljed odnosa i veze između riječi i značenja formira u svijesti, odnosno “egzistiranje riječi na način da iz znanja nastaje riječ od strane govornika; znanje o značenju i smisao u skladu sa njegovim gledištem” (Mozafar 1368: 42).

Denotacija riječi prema značenjima u svim jezicima nije suštastvena nego dogovorena i utemeljena na konvenciji legislatora koji specifičnim značenjima namjenjuje posebne riječi. Dakle, u svakoj verbalnoj konvencionalnoj denotaciji konvencija je važeća, inače bi svaka riječ upućivala na svako značenje. U ovom slučaju svaka riječ nosi posebno značenje a prema utvrđenoj konvenciji legislatora.

Ebad ben Sulejman Zamiri (*Ebād ben Soleymān Zamīrī*) i skupina mu'tezilitskih prethodnika smatrali su da denotacija riječi prema svome značenju nije prema konvenciji legislatora, budući da su pretpostavljali da ademovsko potomstvo ranije nije posjedovalo jezik i osobinu komuniciranja. Čak stajališta nekih eš'arija da su postojeći izrazi prapočetni, da su propisani od strane uzvišenog Boga i spuštene zbog ljudi ne mogu se prihvatiti. Povijest, također, ne daje informacije o poslanicima koji

su bili poslani od Boga kako bi podučavali riječima. Dakle, smatrali su da denotacija riječi prema svome značenju ne proistječe iz konvencije legislatora nego je u skladu sa suštastvenim potrebama čovjeka. To znači da je svaki narod po svojoj biti i prema potrebama svoje prirode ustanovljavao riječi. Pod suštastvenim potrebama misli se da su riječi odabirane u cilju razumijevanja smislova koja su predmetom njegove pažnje. Također, i životinje u različitim prilikama proizvode zvukove (*Sağgādī, Farhang-e ma'āref-e eslāmī*).

Premda je ovo stajalište pobudilo pažnju nekih savremenih istaknutih alima, ipak ga većina nije prihvatila, smatrajući da je denotacija riječi utemeljena na konvenciji.

U nastavku ćemo ukazati i na još dvije verbalne denotacije:

- a. Prirodna verbalna denotacija: postoje riječi i zvukovi koji nastaju usljed prirodnih stanja koja se javljaju u čovjeku i ti zvukovi upućuju na to stanje; tako primjera radi “uzdah” upućuje na bol a kašalj na prehladu.
- b. Racionalna verbalna denotacija: prema prosudbi razuma svaka riječ upućuje na postojanje govornika (onoga ko je izgovara) i svaka riječ zahtijeva govornika. Ako taj govornik nije u našem vidokrugu, možemo prosuditi da riječ koju smo čuli ima svoga govornika, kao riječ koja se čuje iza zida (Tūsī 1326: 61–63; Tahānawī 1862: 486).

Čin konvencije uzrokuje da riječ upućuje na značenje. Riječ se naziva označitelj (*dāll*) ili znak, a značenje je ono što je označeno (*madlūl*), dok se postupak naziva denotacija (*dalālat*).

Riječ i značenje usljed konvencije toliko su nerazdvojjivi i sjedinjeni da predodžba jednoga upućuje na drugoga, odnosno iz predodžbe označitelja istječe označeno i obratno.

Prilikom predstavljanja nekoga govora na početku je označeno u svijesti govornika; potom usljed ove nerazdvojjivosti i sjedinjenosti nastaje predodžba označitelja koja dolazi na jezik i recipijenti slušaju govor koji je predstavljen upravo kroz ovakve riječi. Te su riječi ogledalo koje reflektira značenja i na osnovu toga, značenja riječi bez ikakve zadržke prenose se u svijest recipijenta.

Konvencija može biti dvojaka:

- a. ustanovljena konvencija koja proistječe iz ugovora o konvenciji

od strane legislatora, što je primarni princip u denotaciji riječi prema značenju;

- b. konvencija koja se bazira na širokoj običajnoj upotrebi u jednom jeziku.

Hadže Tusi govori o još jednoj denotaciji koju on naziva “pisanom denotacijom” i koja nastaje posredstvom korespondencije (Tūsi 1326: 62).

Verbalna denotacija u odnosu na vrste ustanovljene konvencije dijeli se na tri kategorije:

- a. podudarna denotacija: denotacija riječi u svim značenjima koja se odnose na nju, kao denotacija riječi kuća sa svim značenjima koja ta riječ u sebe uključuje;
- b. sadržavajuća denotacija: denotacija riječi nad segmentom značenja i sadržaja na koji se odnosi a ne u odnosu na cjelokupno značenje; ovaj segment sadržan je u cjelokupnom značenju, kao riječ zid u odnosu na kuću;
- c. nužna denotacija: denotacija riječi prema značenjima koja izlaze iz okvira osnovnog značenja tako da je ovo drugo značenje nužno uvjetovano osnovnim značenjem riječi i slijedi ga, kao riječ kuća u odnosu na namještaj i kućne potrepštine.

Šejh Išrak (*Šeyx-e Ešrāq*) podudarnu denotaciju naziva “denotacijom s namjerom”, sadržavajuću “denotacijom obuhvatnosti” i nužnu “nametnutom denotacijom” (Širāzī 1314: 35–37).

U nekim djelima, kao *Qawā'id-e 'allāme*, spominje se i “denotacija aluzije”. Pod ovim se podrazumijeva da se rečenica ili rečenički iskazi osim u podudarnom značenju razumijevaju i u specifičnom značenju. Poznati primjer ovoga jesu dva kur'anska ajeta. U prvom se kaže: “[...] nosi ga i doji trideset mjeseci” (Kur'an, *Al-Ahqāf*: 15), a u drugom: “Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine” (Kur'an, *Al-Baqara*: 233). Eksplicitna denotacija u ovim dvama ajetima jeste trudnoća i dojenje u vremenskom rasponu od 30 mjeseci i potpuno dojenje u 24 mjeseca. Denotacija aluzije u ovim ajetima jeste da je najmanji vremenski period trudnoće šest mjeseci. Ovdje se uočava jedna vrsta racionalne nužnosti, budući da je između primarnog i deduktivnog značenja uspostavljen jedan vid racionalne nerazdvoživosti. Naravno, ova bi se denotacija mogla nazvati i “značenjskom denotacijom” stoga što je u njoj izraženije uplitanje razuma i značenja u odnosu na riječi.

Kada se radi o primjeni riječi u alegorijskim značenjima za prenošenje svijesti iz sfere zbiljskog u sferu alegorijskog značenja, nužna je flektirajuća analogija koja svijest slušatelja preusmjerava od zbiljskog k alegorijskom značenju. Ili u slučaju postojanja polisemije, nužna je utvrđena analogija u kojoj će zajednička značenja biti faktor utvrđivanja jednog posebnog značenja. Ove analogije dijele se na:

- a. verbalne analogije,
- b. analogije stanja.

O znanosti fikhskih principa u ši'izmu govorit ćemo drugom prilikom. Problematika koja se tretira u ovoj oblasti, ukoliko se objasni na pravi način, savremenim jezikom na način da to bude razumljivo većini mislilaca, prema mišljenju autora ovog rada, izazvat će veliku revoluciju u ovoj sferi.

O semantici

U ovom semantičkom pristupu umjesto upoznavanja s ulaznim karakteristikama analiziraju se rečenice i veza između riječi; razmatraju se i analiziraju političko-kulturni uvjeti koji dominiraju u sferi predstavljanja govora i teksta; uzima se u obzir denotacija riječi, govornikov svjetonazor, individualna gledišta; proučavaju se verbalne i analogije stanja u vrijeme nastanka govora te proseže u značenja simbola sadržanih u poruci. Semantika tretira značenje sadržaja u odnosu na njihovu upotrebu.

Ova vrsta pristupa značenje stavlja u zalag namjere govornika a recipijent treba zaključiti šta je govornik kazao i namjeravao (Vidjeti: Farāmarz Qarāmalekī 1385: 236).

Proučavanje semantičkog pristupa može se tretirati posredstvom dviju metoda a namjeru govornika dosegnuti na temelju njegovih rečenica.

1. Metodološki individualizam

Kod ovog metoda primjenjuju se različite verbalne i pozicione analogije, jezičke i sintaksičke zakonitosti s ciljem raščlanjivanja strukture teksta kako bi se prozrela namjera govornika. Primjer ove metode jesu književni komentari i usmjeravanje posebne pažnje u komentarima na povod Objave.

2. Metodološki holizam

Kod ovog metoda komentator sebe motri u odnosu na cjelinu. Ne analiziraju se pojedinačne rečenice nego se na osnovu cjeline doseže razumijevanje pojedinačne rečenice. U ovom metodu bitno je usmjeriti pažnju na kontekst, homogenost rečenica i recipijenata. Primjer ove metode jesu tradicionalni tefsiri utemeljeni na kontekstu i homogenosti između sura i ajeta. Dakle, cilj je prosegnuti u govornikov svjetonazor kako bi se razumjela njegova namjera. Primjera radi, prosegne li se u Hafizov ili Sadijev svjetonazor, razumjet će se i njihova poezija. Isto tako, okretanje ka komentaru nadahnjujućeg Božanskog govora dolazi motrenjem na živi svjetonazor kroz prizmu denotacije i naravno potpunosti usklađenost s utvrđenim mjerama Milostivoga. Upravo stoga za svaki tekst može se iscrtati njegovo semantičko polje. Djelo *Bog i čovjek u Kur'anu* autora Toshihikoa Izutsua (1374) može poslužiti kao dobar primjer istraživačkog rada za ovu metodu semantičkog pristupa.

Prema ovom metodu moguć je ulazak u semantičko polje kvantitativnim načinom kao i analiza riječi u tekstu statističkom metodom (Farāmarz Qarāmalekī 1385: 237).

“Prebrojavanje riječi, njihova klasifikacija na imenice, pridjeve, glagole i sl., uočavanje ključnih i središnjih riječi, precizno utvrđivanje odnosa značenja riječi i matematičkog proračuna, analiza stila i konteksta onog što je napisano pomoću unutarnjih i vanjskih analogija u tekstu, uočavanje imaginarnog sistema, usporedba položaja riječi koje se tretiraju u imaginarnom sistemu s njihovim položajem u povezanim sistemima.”

Važan princip u ovome metodu jeste recipijentovo nepristrasno pamćenje poruke koju sluša i nastojanje da se “ulove” namjere govornika bez uplitanja svijesti slušatelja, što predstavlja jednu vrstu pasivnosti u susretu s tekstom (Vidjeti: Farāmarz Qarāmalekī 1385: 235–238).

Metod uzajamnosti i spajanje dvaju pristupa na osnovu jednog uzorka i istraživačkog programa

Kod ovog pristupa, umjesto ograničavanja pažnje na udio recipijenta u tekstu (hermeneutička metoda) ili na govornikovu namjeru (semantička metoda) u doseganju smisla teksta, dolazi do aktivne interakcije između govornika i slušatelja ili pisca i čitatelja. Drugim riječima, značenje poruke i teksta proizvod je metodološke interakcije između recipijenta i teksta. Kod ovoga pristupa ne može se negirati

govornikova namjera nego se ona sažima s potrebama recipijenta. Put raskrivanja piščeve ili govornikove namjere vodi preko aktivnog odnosa čitatelja odnosno recipijenta s tekstem ili govorom (a ne samo s jezičkim zakonitostima).

To se objašnjava time da svaki tekst sadrži tri osnovne sfere:

- a. Govor (*notq*): iskaz u tekstu onako kako jeste. Radi se o namjeri objašnjenja ili prenošenja namjeravanog. Pitanja i odgovori proistječu iz samoga teksta. Razmatra se gledište “tekst-središte” (čista semantika).
- b. Učitavanje (*entāq*): aktualizira se uvođenje iskaza u tekst. Kod ovog metoda i pitanje i odgovor potječu od recipijenta. Radi se o gledištu “recipijent-središte” (čista hermeneutika).
- c. Iščitavanje (*estentāq*): aktualizira se izvođenje iskaza iz teksta. Kod ovog metoda pitanje dolazi od recipijenta, a odgovor se izvodi iz teksta. Ali, ovdje se ne radi o čistoj pasivnosti recipijenta već o jednom stajalištu **uzajamnosti**.

Kaže se da je “dobro postavljeno pitanje pola odgovora”. Precizno i pametno postavljeno pitanje čovjeka vodi ka saznavanju. Kako kaže Mevlana: “Pitanje iz znanja istječe, ali i odgovor.”

Pod metodom uzajamnosti podrazumijeva se da, uzimajući važne značajke iz obaju metoda i ostavljanjem po strani slabih tačaka, prihvaćamo novu metodologiju u novoj formi i na temelju nje pristupamo tekstu. Posredstvom metode uzajamnosti saznajemo govornikovo stajalište stoga što komentator, uzimajući u obzir cjelokupno ozračje teksta, “živi” s govornikom; saživljava se s misaonim sistemom, epistemologijom, ontologijom i antropologijom govornika ili pisca i pristupa analizi teksta na temelju saznanja o piščevu svjetopogledu i semantičkom polju iz njegovih djela. Ovo je pogled na tekst iz semantičkog ugla. S druge strane, komentatorova svijest nije ispražnjena i na temelju razumijevanja i interpretiranja teme pristupa komentaru teksta. Na ovoj ravni suočavamo se s jednom vrstom hermeneutike. Prema tome, pristup uzajamnosti nije ni čista semantika ni čista hermeneutika nego logička i metodološka uzajamnost između ovih dvaju metoda. S jedne strane aktivan je tekst a s druge recipijent. Obje strane ulaze u interaktivni proces kojim se oblikuje dedukcija i tumačenje.

U metodu uzajamnosti suočavamo se s kritikom. Kritika je svjesno-racionalni čin koji je produkt sučeljavanja jedne teorije s drugom u

sferi sadržaja. Kritika nastoji otkriti proturječnosti koje postoje u tekstu. Moguće je da ove proturječnosti postoje u korijenu jednog mišljenja. Moguće je da proturječnosti u jednom tekstu ili govoru budu vidljive, skrivene ili prividne. U tom smislu objelodanjivanje proturječnosti skrivenih u tekstu nije nimalo jednostavno. Razumijevanje i otkrivanje skrivenih proturječnosti zahtijeva preciznu metodološku i umjetničku analizu teksta koja će u konačnici dovesti do uočavanja i objelodanjivanja proturječnosti.

Skrivene proturječnosti mogu biti: metafizičke, semantičke i epistemološke.

Ono što se objelodanjuje, kada je o skrivenim proturječnostima riječ, odnosi se na sljedeće slučajeve: mogućnost, nužnost, prvotnost, istinitost, lažnost, utemeljenost ili neutemeljenost sudova koji postoje u prosudbi.

Osim skrivenih proturječnosti, a uz pomoć prividnih zakonitosti i relacija logike, proturječnosti prisutne u jednoj skupini sudova poprimaju formalni karakter i one se nazivaju prividne proturječnosti.

Postojanje proturječnosti u jednom iskazu, premda predstavlja nedostatak, ali i njihovo otkrivanje, nikada ne predstavlja "traganje za mahanama" ili pogreškama. Analiza i objelodanjivanje proturječnosti ili kritika predstavlja važniji, dublji, ozbiljniji čin od pukog iznalaženja mahana ili pogrešaka. To je jedna vrsta konstruktivnog i pozitivnog promišljanja koje bi se, također, moglo nazvati "kritičkim promišljanjem" koje, naravno, nema nikakve veze s pristupom kritičkog pravca.

Na temelju metoda uzajamnosti "tekst nije ni čisti tumač ali ni tumačeno", već je i jedno i drugo. Interakcija između teksta i osobe znači da oboje imaju uloge i "komentatora i primatelja komentara". Ono što govornik izražava svojim iskazom s onim što slušatelj (primalac) razumijeva iz nutrine teksta sažima se u jednom procesu međusobnih utjecaja tako da to rezultira dubokim razumijevanjem teksta te jedno tumačenje otvara mogućnost za druga i drugačija tumačenja (Farāmarz Qarāmalekī 1385: 240).

Logika otkrivanja i razumijevanja religije i gnoze

Logika otkrivanja religijskih sudova i gnostičkoga jezika predstavlja važno pitanje u razumijevanju i zaključivanju o religiji i jeziku gnoze u značenju da treba poznavati mjerila i kriterije u razdvajanju valjanih od neispravnih sudova. Da li je u tom pogledu dovoljna logika razuma i da li je razum potpuno i konačno mjerilo koje će nas dovesti do ispravnih

rečenica i religijskih sudova, ili je nužno slijediti i put predaje ili treba objediniti obje metode i odabrati međusobnoprožimajući put?

S epistemološkog stajališta religija sadrži epistemološku ali i ontološku zbilju.

S epistemološkog stajališta religija je zbir vjerovanja, etike i obredoslovlja; odnosno zbir sadržaja i sudova u sferi vjerovanja, etike i odredbi. Religijski sadržaji i sudovi utvrđeni su u formi riječi i značenjskih rečenica kao "Sveta knjiga".

Religija s ontološkog stajališta posjeduje objektivnu zbilju koja u sebe uključuje neku od razina bitka i osim njezina verbalnog egzistiranja koje je nositelj značenja, ona posjeduje i objektivnu i izvanjsku egzistenciju.

Ono što je na ovome svijetu objavljeno srcu Pečata poslanikā i što je kao Objava ostalo u Kur'anu u pisanoj formi jeste poput "višeslojne odjeće" čija je autentična zbilja pohranjena kod Boga u *Glavnoj knjizi* (*Omm al-ketāb*), koja je potom spuštena kako bi ljudi mogli da je razumiju, promišljaju i vladaju se po njoj. Ovu autentičnu zbilju dosežu samo robovi čisti od svakog oblika zaprljanosti. Nakon postupnog spuštanja s *Ploče pomno čuvane* (*Louh-e mahfūz*), u kojoj nema nikakve promjene, njezino obuhvatanje derogirajućeg i derogiranog, općeg i posebnog, apsolutnog i ograničavajućeg pokazuje da ona sadrži jedan vid promjenjivosti radi lakšeg razumijevanja recipijenata. Allame Tabatabaji (*Tabātabāyī*) smatra da upravo ova postupnost u Objavi predstavlja jedan vid promjenjivosti (*Tabātabāyī* 1425, II: 17; III: 54; XII: 69). Upravo su ovi kur'anski ajeti koje učimo i o njima promišljamo oslonac kur'anskim i religijskim naučavanjima. Dakle, trebamo pronaći puteve njihova razumijevanja i polučivanja koristi iz toga.

Objava i sunnet čistih imama u zaključivanju i logici otkrivanja religijskih sadržaja i sudova u svim spoznajnim segmentima religije zauzimaju iznimno važno mjesto.

Primjera radi, u razotkrivanju teoloških sudova koji tretiraju stanja prapočetka i povratka i kojima se osim objašnjavanja i potvrđivanja religijskih vjerovanja uklanjaju nejasnoće i nedoumice poziva se na dva izvora: razum i Objavu, premda se razlikuje stepen njihove upotrebe među različitim muslimanskim skupinama. U izvođenju teoloških sudova nužan je holistički pogled u značenju da prije nego što se jedan teološki sud pozove na religiju treba promotriti religijske znanosti kroz prizmu cjelovitog i jasnog stajališta i dosegnuti njihovo "semantičko

polje”. Osim ovoga, postojanje analogije jedno je od najvažnijih pitanja principa izvođenja zaključaka u teologiji. U teološkim istraživanjima, uz primjenu holističke metode, za svako pitanje treba se potpomoći i analogijom.

Bacimo li pogled na preciznu i duboku tematiku *idžtihada* u islamu, može se kazati da je potrebno urediti metodu dedukcije pravnih odredbi koja bi za rezultat imala saznanja o logici razotkrivanja pravnih sudova i ukoliko bi se ova logika predstavila i promovirala na pravi način kao i cirkulirala među ostalim znanostima, to bi predstavljalo veliki korak koji bi polučio plodonosne rezultate.

U tom smislu, od koristi bi moglo biti usmjeravanje na metodološki pluralizam. Pod metodološkim pluralizmom podrazumijeva se “preuzimanje raznovrsnih metoda i sredstava vezano za jednu problematiku” (Farāmarz Qarāmalekī 1383: 251) koji se ne trebaju smatrati istovrsnim s mnogobrojnošću metoda u jednoj znanosti. Pluralizam u preuzimanju metoda može se motriti kroz dva aspekta:

- a. Istraživač u razrješenju jednog pitanja poseže za različitim znanostima. Primjera radi, kod analize pojave religijskog vjerovanja i njegova kontinuiteta upotrebljavaju se različiti pristupi, kao gnostički, teološki, psihološki. Filozofska fenomenologija i ezoterijska religijska proučavanja a njihova strategija donosi se bez ikakva istraživačkog plana. To predstavlja samo jednu vrstu sirove kompilacije u vidu davanja izvještaja.
- b. Okorištavanje metodološkim obrascima. Polučivanje koristi iz različitih znanosti jeste poput korištenja raznovrsnih boja u tkanju ćilima čija se šara temelji na odgovarajućem modelu.

Preuzimanje ovoga metoda treba biti aktivno i dinamično, nikako ne kao što je slučaj u marksizmu – mehaničko i kompilirajuće.

Vjerski znanstveni centri, univerziteti kao i religijski autoriteti trebaju ponuditi programe s ciljem pronalaženja sistemā koji će biti utemeljeni na religijskoj metodologiji i to na način da se formiraju odsjeci:

- koji će u sebe uključivati sve religijske stubove i religijske spoznaje, odnosno akaid (filozofija i teologija), etiku (individualnu, kolektivnu i upravljačku), propise (individualne, kolektivne i upravljačke), odgoj (u njegovu općem značenju, oblikovanju individue i društva), te religijska znanstvena naučavanja;

- koji će elaborirati sve aspekte “razumijevanja realnosti” (tekstopisac–komentator, sadržaj–spoznajno, napisano–protumačeno, logika i metod percipiranja), uključujući svu problematiku koja tretira pitanja Stvaralačke volje i Božanske kodifikacije (Objava, teologija čistih imama, djelovanje čistih imama, razum i urođena volja);
- koji će posjedovati strukturalnu skladnost iskazanu kroz ljepotu pisanja, geometrijsku simetričnost, bez suvišnih pleonazama (Rešād, 172–174).

Nužnost spajanja istraživačkih pristupa u izučavanju

Kao što je kazano ranije u radu, spajanjem hermeneutičkog i semantičkog metoda u tekstu može se govoriti o trećem pristupu koji bi se mogao nazvati “metod uzajamnosti”. Kod ovoga metoda recipijent aktivira svoje znanstvene kapacitete i suočava se s tekstom. Ova komunikacija temelji se na metodološkim lingvističkim zakonitostima. I tekst i recipijent jesu i “tumač” i “protumačeno”. I jedan i drugi imaju ulogu “komentatora” i “primatelja komentara”.

Govornikova namjera koja se temelji na metodološkim principima i zakonitostima u razumijevanju teksta u interakcijskom je odnosu sa sposobnostima i informacijama slušatelja, što rezultira jednim suštinskim razumijevanjem. U tom slučaju svaki komentar otvara mogućnost za novi komentar te se ne može ponuditi konačno razumijevanje teksta.

Pristup uzajamnosti koristi se obama metodama: hermeneutičkim i semantičkim i čini se da kritički pristup tekstu kao i metodološko sučeljavanje i interaktivna komunikacija s tekstom uklanjaju pasivan odnos u odnosu na tekst.

U cilju ozbiljenja ove ispravne logike treba nastojati da modeli izvođenja tematike budu u saglasju s autohtonim pristupom i da pozicija svake teme u misaonom sistemu govornika bude tretirana u skladu sa semantičkim pristupom.

Razumijevanje unutarnjih značenja nužno se temelji na principima i zakonitostima koje pronalazimo u logici, pravu i tefsirima. Metodološka logika razumijevanja teksta iziskuje principe i temelje komentara i “pravno elaboriranje teksta”, inače će rezultirati besciljnošću i iskrivljenim razumijevanjem! U principu, na ovoj ravni naša komunikacija s tekstom eksplikativna je i interpelacijska i oba su vida komunikacije u

međuprožimajućem odnosu. Uz izbjegavanje dogmatizma i negiranjem metodološkog monopolizma, u ovoj vrsti istraživanja izbjegnuto je monolističko akcentiranje na jednom posebnom istraživačkom pristupu.

S druge strane, komentator jednoga teksta u komunikaciji s tekstom uzima u obzir i svoje potrebe. Na tragu toga suočavamo se s dvjema vrstama tekstova:

- a. metapovijesni tekstovi poput Kur'ana časnog, koji je prema riječima imama Sadika “aktualan i savremen u svakom vremenu, budući da njegovo spuštanje nije vezano za jedno određeno vrijeme”;
- b. posebni i vremenski kontekstualizirani tekstovi.

U objema vrstama tekstova primjenjivat će se pristup uzajamnosti. Usmjeravanje pažnje na metapovijesne tekstove, utemeljeno na stajalištu uzajamnosti recipijentu, nudi ispravne i valjane komentare. U vremenski kontekstualiziranim tekstovima komentator je dužan voditi računa o vremenskim odrednicama nastanka teksta kao i njegovim vidljivim i skrivenim karakteristikama.

Na kraju, nužno je kazati da treba tragati za različitim ispravnim pristupima, pravilno odabranim, i voditi računa o razlozima zbog kojih je u odabiru jedan pristup bolji od ostalih ■

A Modern View of the Language of Gnosis

Mohammad Ali Barzаноoni

University professor and Director of the “Ibn Sina” Research Institute,
Sarajevo

Summary

The language of gnosis is important and relevant at the esoteric level of interpretation of text. Examination of inner meanings includes methods and approaches that, in communication with text or utterance or a written statement, explain the sense and meaning contained in them. Exploratory approaches may include:

- a) A hermeneutic approach, which assigns importance to the understand-

ing of the recipient rather than the intention of the speaker. This is one kind of dialogue of the recipient with the text, in order to understand the inner meaning of sentences.

b) A semantic approach, where the speaker's intention is the token of meaning, and the recipient is to draw conclusions on what the speaker said and intended. Two methods are of importance in this approach: the "methodological individualism", which treats different verbal analogies, linguistic and syntactic rules, in order to analyse the text structurally, and the "methodological holism", which starts from the whole and leads to the understanding of an individual sentence.

c) A method of mutuality, which is created by a merger of the two approaches on the basis of a single sample and an investigation programme that facilitates an interaction between the speaker and the listener, or the author and the reader. The meaning of message and text is the result of a methodological mutual relationship between the recipient and the text. The speaker's intent is merged with the requirements of the recipient. The writers or the speaker's intent is uncovered through interaction between the reader, i.e. the recipient, with the text, i.e. the statement.

Key words: language of gnosis, the marker (dāll), the marked (madlūl), denotation (dalālat), hermeneutic approach, semantic approach, method of mutuality.

Literatura

- Ahmadi, Bābak (1371), *Az nešānehā-ye tasvīrī tā matn*, Tehrān: Našr-e markaz.
- Bāqerī, Xosrou (1382), *Hoviyyat-e 'elm-e dīnī: Negāhī ma'refatšenaxti be nesbet-e dīn bā 'olūm-e ensānī*, Tehrān: Vezārat-e farhang va eršād-e eslāmī, ċāp-e avval.
- Bū Xonsokī (1354), *Falsafe-ye mo'āser-e orūpāyī*, tarğome-ye Šarafoddīn Xorāsānī, Tehrān: Entesārāt-e danešgāh-e mellī.
- Farāmarz Qarāmalekī, Ahad (1383), *Osūl va fonūn-e pežūheš dar gostare-ye dīnpežūhī*, Tehrān: Entesārāt-e markaz-e modīriyyat hoze-ye 'elmiyye Qom, ċāp-e avval.
- Farāmarz Qarāmalekī, Ahad (1385), *Raveššenāsi-ye motāle'āt-e dīnī*, Mašhad: Danešgāh-e 'olūm-e eslāmī Razavī, ċāp-e avval.
- Izutsu, Toshihiko (1374), *Xodā va ensān dar Qorān*, Tarğome-ye Ahad Ārām, Tehrān: Daftar-e našr-e farhang-e eslāmī, ċāp-e ċahārom.
- Lāhīgī, 'Abdor-razāq (bī tā), *Šavāreqol-elhām*, ċāp-e sangī.
- Lāhīgī, 'Abdor-razāq, (bī tā), *Gouhar-e morād*, ċāp-e sangī.
- Nāderī, 'Ezzatollāh, Seyf Narāqī, Meryem (1374), *Ravešhā-ye tahqīq va ċegūnegī arzašyābi-ye ān dar 'olūm-e ensānī*, Tehrān: Daftar-e tahqīqāt va entesārāt Badr, ċāp-e nohom.

- Rašād, ‘Alī Akbar (bī tā), *Dīnpežūhi-ye mo‘āser*, Tehrān: Mo’assese-ye farhangiye dāneš va andīše-ye mo‘āser.
- Saġġādī, Mohammad ‘Alī (bī tā), *Farhang-e ma‘āref-e eslāmī*, III.
- Sārūxānī, Bāqer (1377), *Ravešhā-ye tahqīq dar ‘olūm-e eġtemā’ī*, Tehrān: Pežūhešgāh-e ‘olūm-e ensānī va motāle‘āt-e farhangī.
- Šīrāzī, Qotboddīn (1314), *Šarh-e Hekmat al-ešrāq-e Sohravardī*, Tehrān.
- Tabātabāyī, Seyyed Mohammad Hoseyn (1425), *Al-Mīzān fī tafsīr-i al-Qorān*, Qom: Mo’assese-ye našr-e eslāmī.
- Tavassolī, Ġolām ‘Abbās (1374), *Nazariyehā-ye ġāme‘ešenāsī*, Tehrān: Entesārāt-e samt.